

РЕАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ У ПРАВОВІДНОСИНАХ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ

В останні роки посилення активізації загальних процесів глобалізації, політичної і, перш за все, економічної взаємозалежності країн світу, міжнародні фінансові організації відіграють все важливішу роль в регулюванні валютно-фінансових міжнародних відносин та створенні світового правопорядку в економічній сфері. Серед цих організацій чільне місце займає міждержавна організація — Міжнародний Валютний Фонд (далі — МВФ або Фонд).

Саме МВФ, що на сьогоднішній час об'єднує 188 країн світу є центральною установою міжнародної валютно-фінансової системи — системи міжнародних платежів і курсів національних валют.

МВФ формує стійкі, тривалі зв'язки між державами та цією організацією. При цьому характер МВФ, його цілі, діяльність і методи впливу на міжнародні економічні відносини постійно змінюються, щоб відповідати духу і вимогам часу.

В результаті укладення міжнародних угод між державами та МВФ виникають міжнародні економічні правовідносини, які регулюються міжнародним публічним правом.

Принципи міжнародного економічного права, у відповідності до яких функціонує економічна діяльність країн (в тому числі валютно-фінансова), закріплені нормами міжнародного публічного права [1, с. 14].

У міжнародному публічному праві і в юридичній практиці одними із найскладніших як в теоретичному, так і в практичному плані є правовідносини між державами і Міжнародним Валютним Фондом.

Складність цих правових явищ полягає, перш за все, у особливостях і відмінностях характеристик міжнародної правосуб'єктності держав і МВФ, як головного чинника створення міжнародного економічного правопорядку.

Внаслідок особливостей і відмінностей міжнародної правосуб'єктності держави і МВФ по особливому проявляються принципи міжнародного права при взаємовідносинах держави і МВФ, такі як свобода, рівність та гідність особи.

Правові питання правосуб'єктності держави і міжнародних організацій у сучасній юридичній літературі, в тому числі їхні спільні риси і відмінності, досліджували такі провідні вчені-юристи як Г. Анцелєвіч, П. Бірюков, В. Буткевич, І. Герчикова, А. Дмитрієв, Ю. Колосов, О. Кривчикова, В. Круглова, Л. Левіна, С. Малінін, Л. Моджорян, А. Моїсєєв, Г. Морозов, В. Муравйов, Т. Нешатаєва, В. Опришко, О. Покрещук, А. Талалаєв, Г. Тункін, Є. Шибаєва, Ю. Шемшученко, В. Шумилов, а також зарубіжні автори: Шелтон, Голд, Кеохапе, Медіна, Галтунг, Плано, Петерсман, Гудрич, Фридман, Келсен, Радойнов та інші.

Однак, дослідження стосовно правосуб'єктності міжнародних організацій у більшості випадків проходилися в цілому. При тому, що МВФ має свої особливості, які відрізняють його правосуб'єктність від інших міжнародних організацій. Незважаючи на актуальність проблеми і практичну значимість, реалізація принципів міжнародного публічного права як свобода, рівність та гідність особи при встановленні правовідносин держави з Міжнародним Валютним Фондом, такі дослідження у правовій та зарубіжній літературі відсутні.

В системі принципів міжнародного економічного права найважливіше місце займають принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків; принцип суверенної рівності суб'єктів міжнародного права; повага до державного суверенітету.

Метою статті є з'ясування особливості МВФ як суб'єкта міжнародних правовідносин порівняно з державою та специфіки реалізації принципів міжнародного економічного права: свободи вибору організації зовнішньоекономічних зв'язків; поваги до державного суверенітету та суверенної рівності сторін.

Питання реалізації принципів міжнародного публічного права у взаємовідносинах держави і МВФ мають першочергове значення для розуміння його сутності, механізму функціонування, а також правової оцінки діяльності та характеру правовідносин держави і МВФ.

Принцип — це керівні ідеї, основоположні ідеї або засади здійснення певної діяльності.

Принципи, як міжнародно-правові норми, закріплені у відповідних міжнародно-правових актах. Практично вони визначають закономірності правового регулювання міжнародних відносин в економічній сфері [1, с. 14].

На думку П. Бірюкова, принципи міжнародного права створюють його «конституцію» [2, с. 16].

Для того, щоб вступити в міжнародні валютно-фінансові відносини обидві сторони як держава, так і МВФ, повинні мати міжнародну правосуб'єктність.

Питання правосуб'єктності держави і МВФ тісно пов'язані з такими принципами, як свобода вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків, суверенна рівність суб'єктів міжнародного права та повага до міжнародного суверенітету.

В доктрині міжнародного публічного права визнано, що суб'єктом міжнародного права є особа, на яку поширюється дія міжнародного права. Найважливішою особою, яка володіє міжнародною правосуб'єктністю, має необмежені юридичні права і обов'язки є держава.

Держави володіють первинною, основною, головною правосуб'єктністю, що не заперечує жоден з авторів [3, с. 301].

Складові елементи правосуб'єктності держави — це система взаємозв'язаних правових понять, які характеризують державу як в середині країни, так і на міжнародній арені.

Вперше ці складові елементи правосуб'єктності як міжнародно-правові критерії держави визначила Міжамериканська Конвенція про права і обов'язки держав 1933 року. Для держави необхідними є: наявність певної території; наявність населення; наявність суверенної влади, що надає спроможність і повноважність вступати у правовідносини на міжнародній арені з іншими державами та міждержавними організаціями [4, с. 93].

Правовий статус держави визначений також Статутом ООН, Декларацією про принципи міжнародного права 1970 року і Заключним актом НБСЕ 1975 року.

Суверенітет є правовим вираженням самостійності держави, верховенства і необмеженості його влади всередині країни. У міжнародному праві суверенітет означає, що держава має міжнародно-правову суб'єктність і саме держава в цілому є учасником міжнародних відносин. Основу міжнародного правового статусу держави з одного боку складають право на суверенну рівність; право на участь у створенні міжнародно-правових норм; право на участь у міжнародних організаціях.

З другого боку, цю основу складають міжнародно-правові обов'язки держав: повага суверенітету інших держав, дотримання принципів міжнародного права [2, с. 50].

МВФ є вторинним суб'єктом міжнародного права. Особливість його правосуб'єктності полягає в тому, що вона є похідною від правосуб'єктності держав, які його заснували. Тоді як на міжнародній арені держава набуває прав і обов'язків в силу притаманної їй властивості суверенітету, МВФ набув прав і обов'язків в результаті погодження волі 44 держав-засновників, що підписали Статті Угоди Міжнародного Валютного Фонду (Статут МВФ).

Особливість правосуб'єктності МВФ полягає і в об'ємі прав і обов'язків, яких він набув на підставі Статуту.

Держава має повний об'єм прав і обов'язків в силу факту виникнення як такої, цей об'єм прав і обов'язків є однаковим для всіх держав. У МВФ правосуб'єктність є обмеженою і полягає в тому, що вона визначається тими специфічними функціями для виконання яких створена. Ці функції і мета визначені державами-засновниками у Статуті МВФ. Міжнародна правосуб'єктність МВФ відрізняється як від правосуб'єктності держави, так і правосуб'єктності інших міждержавних організацій, так як вони виконують інші функції і перед ними поставлені інші цілі. У преамбулі Віденської Конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або міжнародними організаціями зазначається, що міжнародні організації як суб'єкти міжнародного права є іншими ніж держави. Ця характеристика стосується і МВФ як суб'єкта міжнародного права. Одним із найважли-

віших прав МВФ, що характеризують його міжнародну суб'єктність є: укладання міжнародних договорів з державами та іншими міжнародними організаціями з питань своєї компетенції. Відповідно до розділу 1. ст. 5 Статуту Фонду кожна держава-член підтримує відносини із Фондом тільки через своє казначейство, центральний банк, стабілізаційний фонд або інше фінансове агентство; Фонд також підтримує відносини з цими установами або через них.

Приймаючи до МВФ нових членів-держав ця організація реалізує своє право визнання держав як такими, так як держава, яка бажає стати членом Фонду, повинна подати відповідні документи і пройти певні процедури.

МВФ має, хоча і обмежені такі суб'єктивні права, як імунітет і привілеї: судовий, від інших дій, звільнення активів від обмежень, недоторканість активів, податковий імунітет та інші, а також має право застосовувати до держав норми міжнародного права при порушенні ними норм Статуту МВФ. З іншого боку, Фонд може нести міжнародно-правову відповідальність [4, с. 94].

Зарубіжний вчений М. Віраллі в своїх роботах зазначає, що міжнародним організаціям притаманні три головні риси. По-перше, міжнародні організації завжди мають міждержавний характер, так як функціонують в інтересах усіх держав-членів; по-друге, вони є інструментом добровільного об'єднання для досягнення цілей, зафіксованих у Статуті, і по-третє, їх виконання функцій є постійним. На його думку, організаційно-правовий механізм міждержавної організації відрізняється від державного механізму, так як останній не може бути міждержавним і не здійснює добровільне співробітництво [5, с. 26].

Одним із важливих і особливих спеціальних принципів міжнародного економічного права є принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків.

Кожна держава сама вирішує з ким і в які міжнародні правові відносини їй вступати. При цьому необхідно дотримуватися норм та принципів міжнародного права.

Міжнародна економіка перетворилася в глобальну економічну систему, у якій зросла взаємозалежність економік різних держав, і яка все більше потребує спільного міжнародного втручання.

Для врегулювання економічних проблем держави на добровільних началах створили таку міждержавну організацію як МВФ. Фонд дозволяє здійснювати постійне, систематичне співробітництво держав у валютно-фінансовій сфері. Немоżliво заперечувати, що діяльність держав у МВФ ведеться з позиції їх державних інтересів.

Створення МВФ і підписання його Статуту стало вільним волевиявленням 44 країн світу, які стали його фундаторами.

Розділ 2 ст. II Статуту фонду надає іншим країнам також право свободи вибору вступати чи не вступати до цієї організації.

Однак, набувши членства у цій організації, держави повинні дотримуватися певних правил поведінки у валютно-фінансовій сфері як в середині країни, так і на міжнародній арені. Тобто свобода дій держав у цій сфері обмежена міжнародним договором (Статутом), який вона підписала чи ратифікувала і прийняла на себе відповідні зобов'язання.

Принцип свободи вибору держав-членів у міжнародних стосунках з Фондом виявляється також у праві в будь-який момент вільного виходу із числа його членів (р. 1 ст. XXVI).

Із свого боку свобода МВФ обмежена положеннями Статуту і волею держав-членів, так як внесення змін до Статуту, наприклад, стосовно його співробітництва з іншими міжнародними організаціями можливе лише за згодою Ради Керуючих Фонду, тобто представників держав-членів.

На думку Є. Кривчикової, суверенітет як характеристика правового суб'єкта міжнародних відносин притаманний лише державам-членам міждержавної організації, тоді як організація не є суверенним об'єднанням.

Слід погодитися з думкою цих авторів, так як створення і функціонування МВФ є ареною економічної боротьби держав розвинутих і менш розвинутих, про що свідчить історія економічної і політичної боротьби країн при підписанні Бреттон-Вудської та Ямайської угод стосовно заснування та внесення змін до Статуту МВФ.

І тільки на основі взаємних поступок і досягнення розумного компромісу є можливим співробітництво на основі принципу поваги суверенітету країн-членів МВФ.

Ця сфера спільних інтересів окреслена у Статуті МВФ і має договірну основу. Відповідно до ст. 1 Статуту МВФ досягнення і підтримка високого рівня зайнятості і реальних доходів, а також розвитку виробничих ресурсів усіх держав-членів є першочерговими завданнями економічної політики МВФ.

Вирішення міжнародних валютно-фінансових проблем — це спільна ціль, яка на основі поваги до державного суверенітету усіх країн-членів Фонду є об'єднуючим фактором держав з різним ступенем економічного розвитку і різним політичним направленням.

Отже, міждержавна організація заснована на повазі суверенітету держав-членів [6, с. 32].

По особливому проявляється і принцип суверенної рівності держав-членів МВФ при взаєминах держави і Фонду.

Статут МВФ розрізняє держав-засновників (фундаторів) Фонду та інших держав-членів Фонду (р. 1, 2 ст. II Статуту МВФ).

Перш за все, на принципі рівності держав ґрунтується право на вступ держав в число членів Фонду. Нові держави вступають в члени організації на принципах, що не суперечать тим, які застосовувалися до держав, що вже є його членами. Відповідно до р. 3 ст. V держави-члени Фонду мають рівні права на купівлю у Фонду необхідної їм валюти для покриття дефіциту платіжного балансу та інші права.

На суверенній рівності держав базуються вимоги розділу 1 ст. IV Статуту Фонду, який встановив загальні зобов'язання для усіх держав-членів, якими зокрема є: направлення економічної і фінансової політики на стимулювання економічного зростання при стабільності цін; впорядкування грошово-кредитної системи, яка б не давала збоїв; не маніпулювати міжнародною валютною системою та інші.

Особливість принципу рівності держав-членів МВФ проявляється у тому, що він не відповідає принципу «одна держава — один голос». Участь у діяльності Фонду і прийнятті рішень кожної держави, що є його членом залежить від її економічного стану, обсягу зовнішньої торгівлі та ряду інших критеріїв.

Економічний стан держави трансформується у квоту основного капіталу організації і виражається в спеціальних правах запозичення (далі — СПЗ) і яка враховується при прийнятті рішень Радою Керуючих Фонду. Розділом 5 ст. XII Статуту встановлено, що кожна держава-член має 250 голосів і по одному додатковому голосу на кожен частину своєї квоти, еквівалентну ста тисячам СПЗ (спеціальних прав запозичення).

У кожному випадку при голосуванні держава-член має таку кількість голосів, на яку вона має право.

Тобто при прийнятті рішення, застосовується принцип «зваженого» голосування. У юридичній літературі з цього приводу висловлюються протилежні погляди щодо дотримання принципу рівності держав-членів МВФ при вступі з ним у правовідносини. Деякі автори вважають, що принцип «зваженого» голосування» встановленого в МВФ порушує принцип суверенної рівності держав-членів, оскільки надається перевага державам, які зробили більший внесок у капітал Фонду. Інша думка полягає в тому, що така система голосування не суперечить принципу суверенної рівності держав-членів Фонду [7, с. 160]. Слід приєднатися до думки, що принцип суверенної рівності держав при взаємовідносинах держав-членів з МВФ дотримується, але проявляється по-особливому. На користь цієї позиції свідчать наступні аргументи.

Держави-члени Фонду добровільно заснували і стали його членами, самі виробили положення його Статуту, яких слід дотримуватися.

По-друге, за економічною основою МВФ має повний статус юридичної особи, як акціонерного товариства, так як валютний капітал організації формується за рахунок внесків держав її членів. Було б недоцільно не враховувати суми внесків і диференціювати учасників Фонду за їх масштабами участі у світовій економіці. По-третє, суверенна рівність у цьому випадку проявляється в тому, що для визначення квот держав-учасників застосовуються одні і ті ж критерії для визначення квот (р. 5 ст. XII Статуту).

Отже, відсутні підстави стверджувати, що всі відносини між державами і МВФ не базуються на принципах суверенної рівності держав.

В результаті проведеного дослідження стосовно питання реалізації принципів міжнародного економічного права можна зробити наступні висновки.

1. Держава, володіючи суверенітетом, є первинним, головним суб'єктом міжнародного права. Основу її міжнародного правового статусу складають міжнародні права і обов'язки.

2. Міжнародний Валютний Фонд є вторинним похідним суб'єктом міжнародного права, так як має похідну правосуб'єктність від держав, що виникла на підставі міждержавного договору про його заснування. Правосуб'єктність Фонду є функціональною, обмеженою і відмінною від правосуб'єктності держав.

3. У зв'язку з різницею якості правосуб'єктності держави і МВФ по-особливому реалізуються такі принципи міжнародного економічного права як свобода вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків, принцип суверенної рівності суб'єктів міжнародного права та повага до державного суверенітету.

Використані джерела:

1. *Опришко В.Ф.* Міжнародне економічне право: [підручник] / В.Ф. Опришко. — К.: Либідь, 1995. — 192 с.
2. *Бирюков П.Н.* Международное право: [учеб. пособ.] / П.Н. Бирюков. — Воронеж: Истоки, 1996. — 220 с.
3. *Буткевич В.Г.* Міжнародне право. Основи теорії / В.Г. Буткевич. — К.: Либідь, 2002. — 608 с.
4. *Анцелевич Г.О.* Міжнародне право: [підручник] / Г.О. Анцелевич, О.О. Покрешук. — К.: Аллерта-Пектораль, 2003. — 410 с.
5. *Virally M.L.* Organisation mondiale. — P. 64.
6. *Кривчикова Э.С.* Основы теории права международных организаций / Э.С. Кривчикова. — М.: МГИМО, 1979. — 82 с.
7. *Альтшулер А.Б.* Международное валютное право: [учебник] / А.Б. Альтшулер. — М.: Международные отношения, 1984. — 256 с.

Лабунська А. В. Реалізація окремих принципів міжнародного економічного права держав у правовідносинах з Міжнародним Валютним Фондом.

У статті розглядаються особливості і відмінності міжнародної правосуб'єктності держави і МВФ. Держава, володіючи суверенітетом, є первинним, головним суб'єктом міжнародного права.

Основу міжнародного правового статусу її складають міжнародні права і обов'язки. Міжнародний Валютний Фонд є вторинним похідним суб'єктом міжнародного права. Має похідну правосуб'єктність від держав, що виникла на підставі міжнародного договору (Статуту) про його заснування і є функціональною і обмеженою і відмінною від правосуб'єктності держав.

У зв'язку з різницею якості правосуб'єктності держав і МВФ по-особливому реалізуються і такі принципи міжнародного економічного права як свобода вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків; повага до державного суверенітету та суверенна рівність держав у правовідносинах з Міжнародним Валютним Фондом.

Ключові слова: міжнародна правосуб'єктність, Міжнародний Валютний Фонд, суверенітет держави, суверенна рівність, суб'єкти міжнародного права, повага до державного суверенітету, свобода вибору організації зовнішньоекономічних зв'язків.

Лабунская А. В. Реализация отдельных принципов международного экономического права государства в правоотношениях с Международным Валютным Фондом.

В статье рассматриваются особенности и отличия международной правосубъектности государства и МВФ. Государство, владея суверенитетом, является первичным, главным субъектом международного права.

Основу международного правового статуса его составляют международные права и обязанности. Международный Валютный Фонд является вторичным производным субъектом международного права. Имеет производную правосубъектность от государства, которая возникла на основании международного договора (Устава) о его создании и является функциональной, ограниченной и отличной от правосубъектности государств.

В связи с различием качества правосубъектности государств и МВФ по-особенному реализуются и такие принципы международного экономического права как свобода выбора формы организации внешнеэкономических связей; уважение государственного суверенитета и суверенное равенство субъектов международного права в правоотношениях с Международным Валютным Фондом.

Ключевые слова: международная правосубъектность, Международный Валютный Фонд, суверенитет государства, суверенное равенство, субъекты международного права, уважение государственного суверенитета, свобода выбора организации внешнеэкономических связей.

Labunskaya A. The implementation of certain principles of international economic law state a legal relationship with the International Monetary Fund.

The article discusses the features and differences of the international legal personality of the state and the IMF. State, owning sovereignty is primary, the main subject of international law.

The basis of the international legal status of his account for the international rights and obligations. The International Monetary Fund is a secondary derivative of a subject of international law. A derivative of the legal personality of the state, which emerged on the basis of an international treaty (the Charter) on its establishment and is functional, limited and distinct from that of the States.

Due to the difference in the quality of the legal personality of the IMF and implemented in a special way and principles of international economic law as the freedom to choose the forms of organization of foreign economic relations, respect for state sovereignty and sovereign equality of subjects of international law in the legal relationship with the International Monetary Fund.

Key words: international legal personality, the International Monetary Fund, the state's sovereignty, sovereign equality, subjects of international law, respect for state sovereignty, the freedom to choose the organization of foreign economic relations.

Рекомендовано до друку відділом міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.